

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Apsikabinančios stichijos

Kai laikai tokie keisti ir neramūs, tai ir orai neatsilieka – čia karšta, čia šalta, saulėtą snūdą keičia audringas vėjas, ramų pavėsi – kunkuliuojantis karštis. Stichijų šėlsmas (arba ramybė) visados turėtų kažką sakyti žmogui. Žinoma, ne tai, ką triūbija žiniasklaida, dažniausiai – apie klimato kaitą, paversdama ją iš natūralaus proceso į kažką baisingo. (Perskaičiusi vienos jaunos mergaitės opusą spaudoje (ji rašė: „galbūt mes numirsime nuo klimato kaitos padarinių po 15–20 metų“), pagalvojau, kad gal tai ir tiesa, niekas juk nėra aiškiaregys, bet prie šių skaičių derėtų pridėti keletą ar net keliolika nulių). Ir dar keista, kad apie besikeičiantį klimatą dažniausiai kalbinami klimatologai ir orų pranešėjai, o man norėtųsi išgirsti, ką šiuo atveju pasakytų paleontologas. (Influenceriai ir aktualūs menininkai nesiskaito, nes jie pernelyg trumpalaikiai, kad ką nors tikro išprognuotų).

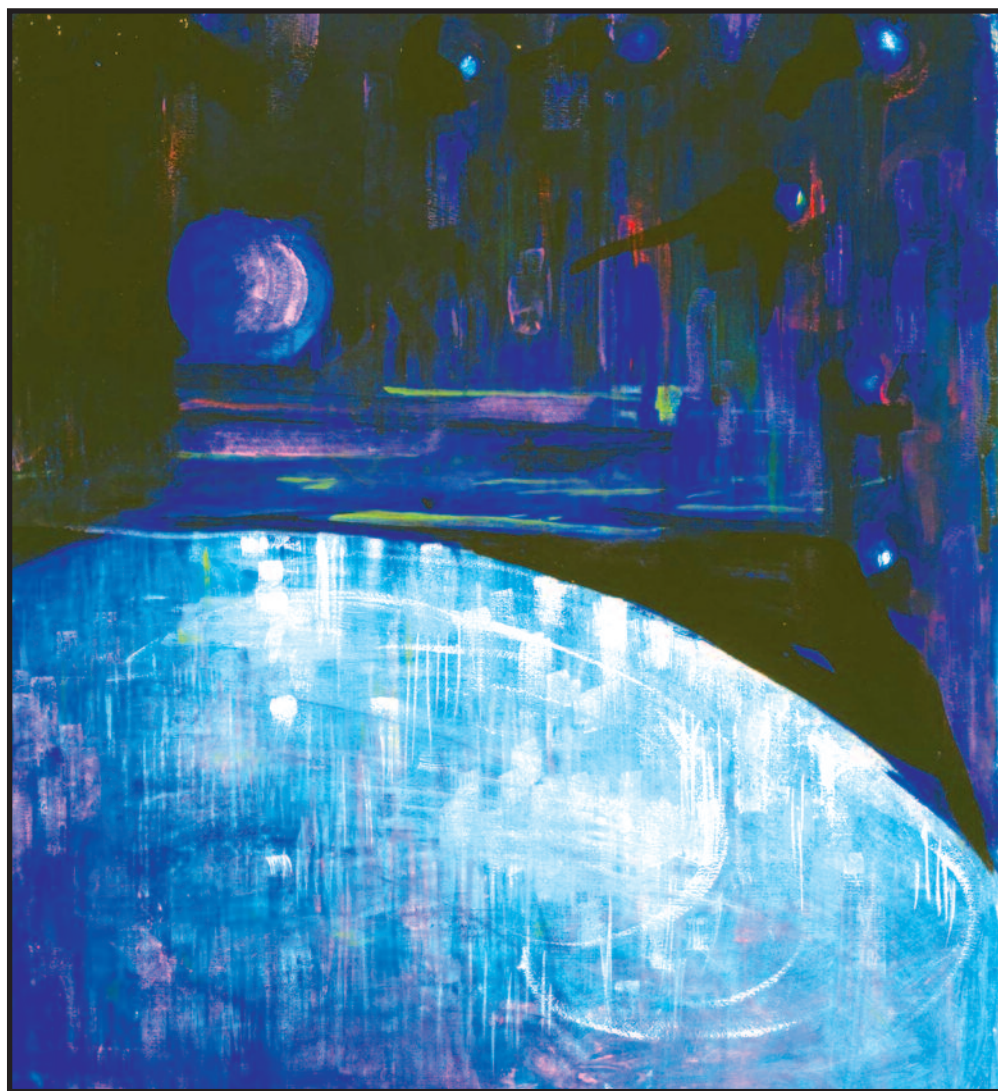
Tai ką gi mums sako – ar turėtų sakyti – nerimstančios stichijos? Juk jos neturi nei politinių pažiūrų, nei ambicijų, nei troškimo pakeisti pasaulį į geresnę pusę. Vanduo ir ugnis, oras ir žemė. Vėjas ir požeminiai medžių šaknų ir grybienos tinklai. Žvaigždynai mums virš galvos – gražūs, tolimi, nepasiekiami, klaidingai suvokiami ir įsivaizduojami. Tamsioji visatos medžiaga, susijusi galbūt daugiau ne su materialybe, o su nežemiška, belaike ilgesio šerdimi. Ilgesio, kurio neišblaško niekas – nei miegas, nei sapnai, nei virtuali realybė ir paraleliniai fantazijų pasauliai.

Ar stichijos grumiasi, trokšdamos viena kitą įveikti, nugaleti?.. Kažin – juk stichijos neturi troškimo. Galbūt stichijų šėlsme galime išvelgti dieviško (dvasinio) ir žmogiško (materialaus) prado grumtynes, kai Dievas suvokiamas kaip ugnis, o žmogus – kaip vanduo?.. Bet kažin. Galbūt tai šėlsta ir grumiasi pasaulis, tos žemės jėgos, kurios buvo sutvertos harmonijai ir džiaugsmui, bet po žmogaus nuopuolio ir jos buvo iškreiptos, sugadintos. Ugnies ir vandens dvasios, silfidės, faunai, nereidės, raganos-moiros, griozdiškos laumės ir mediniai kelmo dievukai, ilgaamžės, bet ne amžinos miškų ir pelkių būtybėlės.

Kaip norėčiau, kad nuostabi S. C. Lewiso „Kosminė trilogija“ (*The Cosmic Trilogy*), kurią atsiverčiu, kai įgrįsta klimato kaitos ir visatos kaip šaltos, priešiškos ir svetimos žmogui baubai, būtų ne vien vaizduotės, bet ir Tikrovės bruožų turintis pasaulis!.. Kaži ar kas puikesnio galėtų būti – kosmosas kaip nuodėmės *nesugadinta* vieta. Ji turėtų būti siaubinga daugeliui šiuolaikinių žmonių, nes vanduo ten apsisiaučia ugnimi, o vėjas pakelia kalną švelniai kaip šapelį.

Ir mes viską atsimename, bet atmintis mūsų nebeskaudina. Ji perkeista, išgydyta, nuraminta. Melas išdegęs kaip miško plynė, virš pelenų plyti rami ir sunki auksinė šviesa.

Renata Šerelytė

M. K. Čiurlionis. Iš ciklo „Pasaulio sutvėrimas“, III. 1905–1906 m.

PAUKŠČIŲ DANGUS

*Neprapuolę laikų pragarmėj,
Kai dievai mus nuo žemės nušluos,
Mes išliksime paukščių giesmėj,
Mūsų dvasios gyvens inkiluos.*

*Giedrą rytą į kiemą išeis
Kito šimtmečio liūdnas žmogus,
Ir jo sielos sparnai išsiskleis,
Kai giedos pilnas paukščių dangus.*

Jonas Strielkūnas

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2025 m. suteikė 18 000 Eur paremti projektą: DRAUGAS laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Apsikabinančios stichijos • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Rašydamas Jonas Mikelinskas pagalvodavo ir apie Nobelio premiją (2) • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Vasaros koncertų atvirose erdvėse žavesys • 5-as psl. Gražina Cieškaitė. Eilėraščiai • 6-as psl. Stanislovas Abromavičius. Šilėnų kaimo istorija • 7-as psl. Julius Keleras. Malkų gatvės vaikai • 8-as psl. Vasaros koncertų atvirose erdvėse žavesys (tęsinys)

Kitame numeryje: Ant didžiųjų kūrybos svarstyklių: Vladas Kalvaitis • Lidijos Šimkutės poezija

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Rašydamas Jonas Mikelinskas pagalvodavo ir apie Nobelio premiją (2)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2025 m. liepos 12 d. „Kultūroje“

Atkūrus Nepriklausomybę toli gražu nedažnas prozininkas ėmėsi plunksnos naujam romanui rašyti. Jūs – reta išimtis. „Nors nešvietė laimėjimo viltis“ autoriui dargi pelnė „laisvę“ fondo rezistencinio romano konkurse laureato vardą. Turbūt nesuklysiu paspėliodamas, kad vidujai rašytojas šiam darbui buvo pasirengęs gerokai anksčiau, o ir ne vienas puslapis susijęs su paties autoriaus asmeniniais pergyvenimais?

Taip, neklystate, šiam darbui vidujai buvau ne tik pasirengęs, bet ir turintis akivaizdų patyrimą. Juk skirtas rezistencijai romanas „Juodųjų Eglių šalis“, kuris parašytas 1962–1967 metais, atskira knyga galėjo pasirodyti tik 1988-aisiais. Kita vertus, ir aš pats vos per plauką neatsidūriau miške. Ir kone per visą sovietų okupacijos laikotarpį virš mano galvos kaupėsi debesys ir kabojo Damoklo kalavijas. Tam didžiausios įtakos turėjo ne mano kilmė, kadangi prie jos prikibti negalėjo – priklausiau vidutiniųjų valstiečių kategorijai, – bet čekistai kibo prie mano vokiečių okupacijos metais atliktos Vokietijos Reicho darbo tarnybos, kurią tapatino su parašutininkų mokykla. Tokiu būdu sufabrikavę man kalnę, jie dėjo visas pastangas, kad mane užverbuotų – tai yra paverstų „stukačium“. Tačiau aš tvirtai buvau pasiryžęs kas bebūtų jų spaudimui nepasiduoti. Ir nepasidaviau, tik ilgą laiką visas gyvenimas tapo priklausomas nuo piktybės jėgų kaprizų. Tokios nuotaikos iš dalies atsispindi ir romanuose „Juodųjų Eglių šalis“ bei „Nors nešvietė laimėjimo viltis“.

„Žmogaus sugebėjimas prisikelti parkritus, sugebėjimas išpažinti savo kaltes, atgailauti bene ir bus tai, dėl ko verta stebėtis ir didžiulotis. Ir ypač tada, kai žinai, jog tavo pašonėje dar klesti niekšybė“, – užrašų knygelėje esu pasižymėjęs šiuos kažkada Jūsų pasakytus žodžius. Kokį gyvenime teko sutikti įdomiausią herojų, sugebėjusį nekasdieniškai įvertinti savo praeitį? Ar jis jau perkeltas į kūrinių puslapius? Koks tai kūrinys?

Nebeprisimenu, kada tai pasakiau, bet kad citavau vienoje autobiografijoje Albero Kamiu (Albert Camus) tokius žodžius: „Il y a dans les homes plus de choses à admirer que des choses à mépriser“¹, prisimenu gerai. Prisimenu ir tai, kad, cituodamas šiuos žodžius,

¹ Žmonėse daugiau yra tokių dalykų, kurie stebina negu tokių, kurie verčia juos niekinti (pranc.).

J. Mikelinskas su savo klase Saločių parke, XX a. 5 deš.

pirmiausia turėjau galvoje žmogaus sugebėjimą kurti patį save ir savąją aplinką. Jeigu būtų kitaip, žmogus niekada nebūtų išlindęs iš urvo. O kūryba visada vyksta per savęs ir savo klaidų nugalėjimą.

Įdomių žmonių, tikrų herojų, kurie sugebėjo kritiškai įvertinti savo praeitį, esu sutikęs ne vieną. Ypač Lietuvos prisikėlimo ir Sąjūdžio hegemonijos metu. Tačiau įdomiausias, talentingiausias ir kūrybiškiausias buvo ne tas herojus, kuris tik Sąjūdžio viešpatavimo metu blaiviai įvertino savo praeitį ir prisikėlė naujam gyvenimui, o tas, kuris pačioje sovietų okupacijos pradžioje pakilo su ginklu rankose kovoję už savosios šalies laisvę ir nepriklausomybę. Tai buvo bene geriausias ir žymiausias iš rezistentų kūrėjas – poetas, prozininkas ir literatūrologas Bronius Krivickas, neseniai po mirties apdovanotas Vyčio Kryžiumi. Beje, jis ir yra pagrindinis romano „Nors nešvietė laimėjimo viltis“ herojus.

Jūsų gyvenime būta ir lemtingų, jeigu taip galima pasakyti, įvykių, žmogiškajam pažinimui negalėję neturėti įtakos. Ar tikite likimu, lemtimi?

Taip, mano gyvenimas nebuvo monotoniškas ir prėskas. Ne kitoks jis dabar, nes daug kam vis užkliūvu. Ypač apsidraudėliams ir bailiams. Ir vis dėl to žmogiškojo pažinimo, dėl to nepaliaujamo Teisybės ieškojimo.

Kadangi apie apsakymus ir apysakas, kurie daugiau kaip prieš tris dešimtmečius sukrėtė palyginti ramų literatūrinį Lietuvos pasaulį, ir apie „vokiečių rekrūtus“ jau anksčiau kalbėjau, tai dabar belieka kiek apsistoti prie darbo Rašytojų sąjungoje ir mano požiūrio į likimą, lemtį.

Pasvalio M. Katiliškio viešosios bibliotekos nuotraukos

Literatūros konsultanto pareigos man buvo prie širdies, nes jaučiau moralinį pasitenkinimą nukreipdamas jauno, dar nepatyrusio autoriaus žvilgsnį į reiškinių esmę. O tai socialistinio realizmo sukaustytoje literatūroje buvo itin svarbu. Todėl ir per daug nenustebau, kai po daugelio metų Jurgio Usinavičiaus trečiojo romanų trilogijos knygoje „Amžių dialogas“ aptikau tokius žodžius, kurie pabrėžia mano kaip literatūros konsultanto siekimą, kad konsultuojamas autorius blaiviai bei kritiškai vertintų ne tik vaizduojamą savo kūrinį tikrovę, bet ir politinę situaciją.

O kai dėl tikėjimo likimu, lemtimi, galiu atsakyti ir TAIP, nors negaliu pasigirti, kad tas likimas man visada buvo palankus. Jis daugiau mane baudė, dresiravo, bandė, kankino negu nuolaidžiavo. Ypač likimas skaudžiai iš manęs pasišaipydavo, jeigu ką nors suplanuodavau artimesnei ar tolimesnei atečiai. Todėl, užuot ką nors planavęs, stengdavausi geriau išsižiūrėti jam į nasrus. Bet tai jokių būdu nereiškia, kad vengdavau ir vengiu likimo išdaigų ir smūgių. Anaipol! Kartais man patinka net jį provokuoti pagal patentuotą taisyklę – kaip tu man, taip ir aš tau. Nors nemėgstu kerštauti ir esu be galo taikaus būdo, o susidūrus interesams, linkęs geriau nukentėti negu mano artimui pakenkti. Nebent tą taisyklę kartais gali pakoreguoti ypatingas mano jautrumas neteisybei. Ieškodamas Teisybės galiu atsisakyti elementariausios ramybės. Ir neretai man svarbiausia ne tiek Teisybės triumfas, kiek įrodymas, kad ji dar gyva, nemirusi.

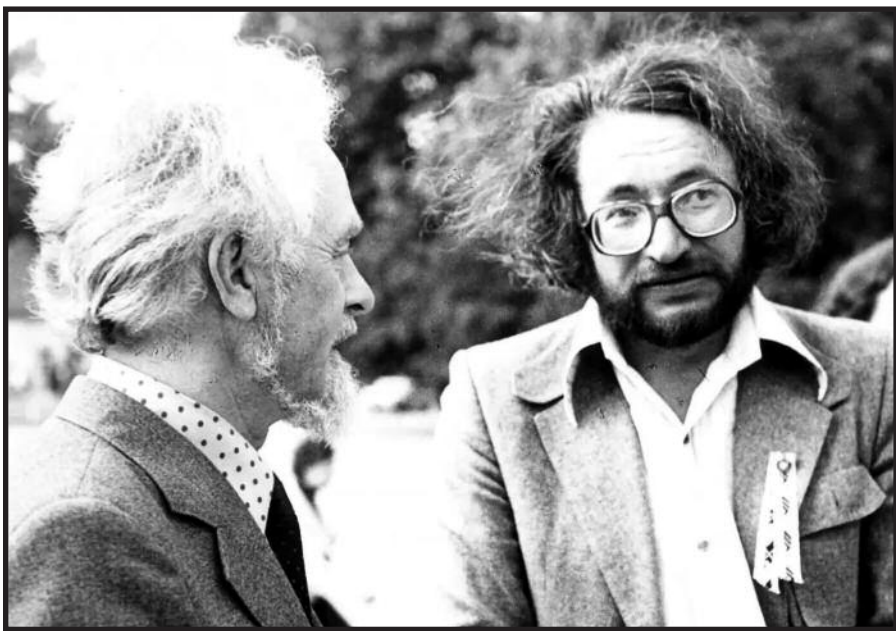
Nukelta į 3 psl.

J. Mikelinskas su mama ir seserimi Paulina, XX a. 9 deš.

J. Mikelinskas su žmona Aldona Merkyte, 1958 m.

J. Mikelinskas su poetu Sigitu Geda, 1985 m.

Atkelta iš 2 psl.

Nežinau, ką tai galėtų reikšti, bet „Varpams“ įteikti prozos kūriniai tą patį gegužės ketvirtosios vakarą drauge su mumis, grįžtančiais į Šiaulius, pergyveno skaudžią avariją. Tiesa, jų, nors ir gerokai apdraskytų, nereikėjo taip kaip mudviejų su Silvija nei gipsuoti, nei operuoti. Tačiau toks įspūdis, kad ir jie jau paženklinoti kažkokia lemties žyme. Tik kokia?

Ta proga negaliu nepasiteirauti apie kiekvieno iš tų kūrinių gimimą, juk nedaug trūko, kad šalia jų galėjome žūti.

Atrodo, kad užsiminės apie savo santykius su likimu, dabar jau privalau ir kai ką ištarti konkrečiau. O tasai konkretumas ir keistumas bene vaizdingiausiai atsiskleis, jeigu prisipažinsiu, kad likimas muša ne tik mane, bet ir tuos, su kuriais aš kaip nors bendrauju ar susiedu. Apie savo šeimos reikalus aš nekalbėsiu, nes jie iš dalies jau buvo pagarsinti prieš keletą metų „Lietuvos ryte“, bet pradėsiu nuo to, kas verta itin įsidėmėti. Štai paskolinsiu kam nors solidžią pinigų sumą (buvo toks metas, kai viena po kitos išėjo anksčiau „glavlito“ sulaikytos knygos ir atsirado atliekamas rublis kitas), ir tas pilietis ar pilietė žūsta neatsargiai pereidami gatvę, išprotėja, išgarsėja arba mirtinai nusigeria, nusinešdami į nebūtį ir mano paskolą. Laimėsi „Į laisvę“ fondo rezistencinio romano konkurse premiją, ir tau tą premiją kartu su visu banku pavogs. Paduos leiđėjui išleisti savo knygą apie holokaustą be politicos ir komercijos, ir tą leiđėją per mėnesį kitą suės vėžys. Išleis leidykla „Regnum“ už daugelį metų kauptus tavo pinigus knygą, pavadintą „Ave, Libertas!..“, ir tos knygos tiražas ilgam bus areštuotas. Ir taip toliau.

Taigi, mielas Leonai, nėra ko per daug stebėtis, kad ir tau įteikti mano kūrinių buvo paženklinoti, anot tavęs, lemties žyme.

Kai visa tai prisimeni, tik vienas tragikomiškas faktelis mane dar gali paguosti, nuraminti ir net pralinksmintų, jeigu nebūtų didžiai nukentėjęs niekuo dėtas pilietis. Mat prieš keliolika metų samdyti „kileriai“ ant Tauro kalno kone mirtinai sumušė žmogų, manydami, kad daužo rašytoją Joną Mikelinską. Kai tam mušamajam netikėtai išsprūdo žodis, kad jis ne Mikelinskas, o KITAS, „kileriai“ pabėgo. Žodžiu, išlikau gyvas tik per to KITO nelaimę.

O kai dėl tų kūrinių, kuriuos jums įdaviau, gimimo, tai galiu pasakyti tik tiek, kad jie nieko bendro neturi su tuo, ką pasakojau apie savo keistus santykius su likimu. Jie paimti iš paties gyvenimo konkrečių arba virtualių reiškinių. Bendrai šnekant apie tas miniatiūras, derėtų dar pridurti, kad jos irgi gana atsitiktinės.

Atrodo, visada buvote tarp tų, kurie aukščiau bambos nebandė šokinėti. Ne vienam literatui labiau priimtina priešinga situacija. Kas labiausiai padėjo susiformuoti Jus iš kitų išsiskiriantiems būdo, charakterio bruožams?

Aukščiau bambos niekada nešokinėjau, bet tai anaipol nereiškia, kad niekada nepagalvodavau apie Nobelio premiją arba apie tai, kad pasauliui nežinomi beletristikos kūriniai, kaip ir nežinomi didvyriai, visuomet yra didesni bei reikšmingesni negu žinomieji.

Manau, kad mane kaip rašytoją ir žmogų daugiausia formavo grumtynės su likimu. Juk kokio tik didesnio darbo imdavausi, pirmiausia susidurdavau su likimo grimasom: pradėjau dirbti mokykloje, ėmė persekioti sovietinis saugumas; įstojau, nulsėpęs, anot jūsų, „vokiečių rekrūtus“, į universitetą, pakibo virš galvos jau minėtas Damoklo kalavijas; sukūriau šeimą, nokautą po nokauto patyrė ir ji; pradėjau rašyti, įsitikinau, kad negaliu viešumoje pasirodyti dėl nesugebėjimo meluoti; sulaukiau atšilimo, įžengiau į literatūrą, pagarsėjau kaip pagrindinis tarybinės tikrovės juodintojas ir netekau literatūros konsultanto pareigų; sulaukiau nepriklausomybės, negalėjau pakęsti lietuviams taikomo žydšaudžių vardo, pradėjau dialogą su žydais bei nežydais ir įsigijau antisemito žymę; susigundžiau atvykusio iš Briuselio eksperto A. J. Folkmanio pasiūlymu parašyti Lietuvos Sąjūdžio priešistoriją, panaudojau tam darbui aibę valandų ir, negavęs už jį nė cento, turėjau mesti dėl susidėjusių (ne dėl mano kaltės) nepalankių aplinkybių; suskatau realizuoti, tai yra paversti knygomis, tūkstančius puslapių savo rankraščių, ir tuojau pat savo kailiu patyriau, kaip sunku tai padaryti, kai nėra kam tave palaikyti.

Taigi, ko gero, vienas iš pagrindinių mano būdo bruožų yra beviltiškos pastangos spurdėti ir kovoti net prieš patį likimą.

Be to, mano charakterio susiformavimui negalėjo neturėti įtakos ir atlikta Vokietijos Reicho darbo sukarinta tarnyba, kur geležinis Ordningas versdavo maudytis net ižu padengtoje kūdroje arba šokti į vandenį nuo tramplyno ir nemokančius plaukti.

Ne viena proga esate užsiminęs apie vėlyvą savo literatūrinį debiutą. Turbūt rašymas sau arba į stalčių – tai ir savotiškas savęs patikrinimas toje plotmėje, kurioje nėra vietos tuščiagarbiškumui?

Taip, mano debiutas buvo vėlyvas. Apie dvidešimt metų rašiau sau ir stalčiui. Bet tai dariau ne tiek save tikrinamas, ne tiek nusistatęs prieš tuščiažodžiavimą, kiek nenorėdamas pataikauti kruvinai valdžiai, šlykštėdamasis melo. Todėl dabar labai keista kur nors skaityti ar girdėti, kaip žinomi literatūrologai ar kritikai išsijusę ir užsimerkę tvirtina, kad Lietuvoje niekas nerasė į stalčių, o jeigu kas ir rasė, tai tik ne Rašytojų sąjungos nariai.

Tiesą sakant, negaliu ir visai paneigti, kad rašymas ilgą laiką sau nieko bendro neturėjo su savęs patikrinimu. Juo labiau kad aš ilgokai abejoju, kai kurių draugų ir mokytojų įtakoje, kam esu geriau tinkamas – grožinei literatūrai ar dailei, tai yra vaizduojamajam menui.

Na, o kaip dėl nepilnavertiškumo kompleksų? O gal tokios problemos niekada nebūta?

Žmogus, kuris niekada nejaučia savo nepilnavertiškumo, yra bukagalvis arba paranojikas. Manau, visai normalu, kad, susidūrus su rimtais sunkumais ar pastoviomis nesėkmėmis, kiekvieną „mąstančią nendrelę“ apninka visokios abejonės, tarp kurių neretai šmėkščioja ir nepilnavertiškumo kompleksas. Svarbu, kad jis tavęs neužvaldytų. O tam geriausias vaistas yra įsigyti kokią tvirtą nuostatą gyvenime. Na, kad ir tokią – žūsiu, bet vėjarode nebūsiu! Žinoma, tai jau savidresūros sritis.

Nors pats teigiate, kad rašytojo angažavimasis kuriai nors ideologijai – kenksmingas populiarumui reiškinys, nepaneigsite, kad pats šio principo nesilaikote.

Taip, nepaneigsiu. Bet pateisinamas angažavimasis tik tokiai ideologijai, kuri, mano supratimu, atspindi nuoširdesnes bei realesnes Tiesos paieškas. Aš pats niekada nepriklausiau jokiai partijai.

Ir populiarumo niekada nesiekiu, nes esu įsitikinęs, kad toks noras ir siekimas visada neigiamai atsiliepia ra-

šytojo meistriškumui. Juk rašytojas, norėdamas, kad kuo daugiau žmonių jį skaitytų, suprastų, žinotų ir juo stebėtųsi, neišvengiamai turi atiduoti tam tikrą duoklę ir kūrybos supaprastinimui, pritaikymui plačiųjų masių interesams, supratimui. Manau, kad populiarumo vaikymasis paaškina ir smunkantį beletristikos meniškumo lygmenį. Ir tai būdinga viso pasaulio grožiinei literatūrai.

Literatūra nebėra tuo, kuo buvo pasaulyje, tarkim, prieš šimtmetį. Kaip Jums atrodo, kokių procesų atspindėjimas gali padidinti knygas skaitančių žmonių skaičių?

Daugelis išmintingų žmonių pranašauja, kad grožiinei literatūrai ateina galas. Bet aš nelinkęs taip tragiškai manyti – literatūra bus reikalinga tol, kol keisis pasaulis ir žmogus domėsis savimi. O norint padidinti knygas skaitančių žmonių skaičių, pirmiausia reikėtų susirūpinti ne kokių nors visuomeninių procesų atspindėjimu, bet humanitarinės kultūros kėlimu. Juk šandien pasaulyje vis akivaizdžiau įsivyrąja pati blogiausia tendencija – materializmas be krantų. O tai sparčiais tempais veda prie visiško nužmogėjimo arba žmogaus suprimityvėjimo.

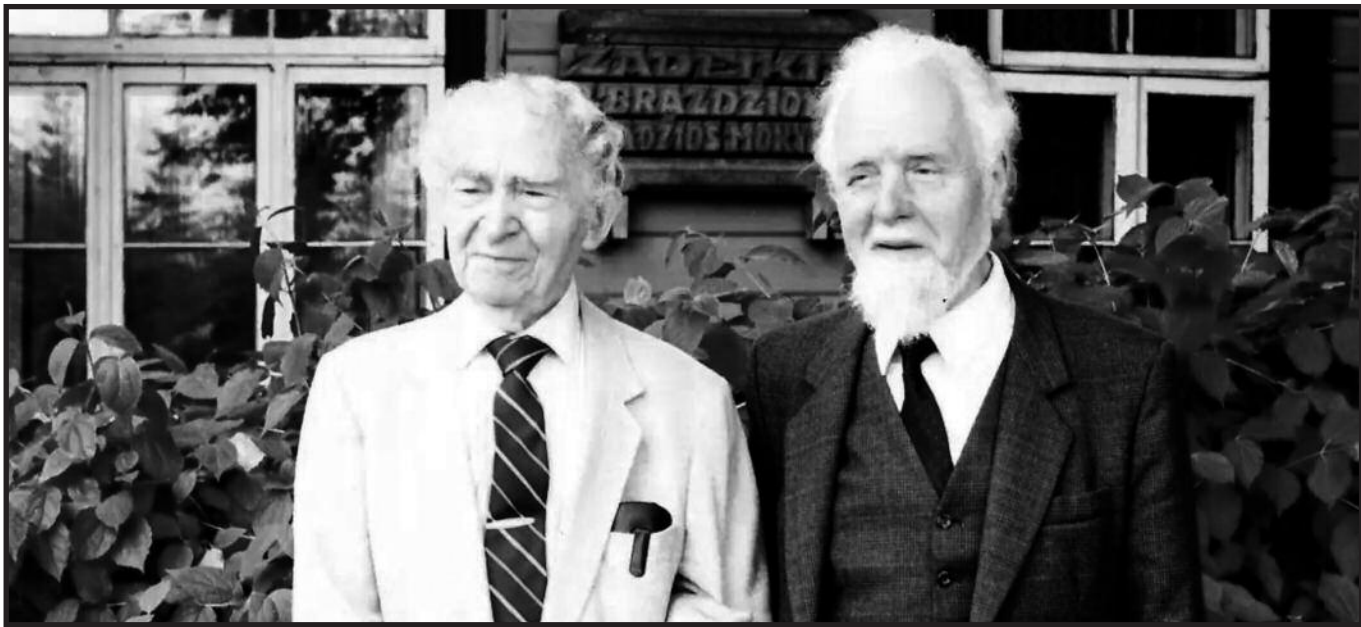
Iš kelių Jūsų aštrių susikirtimų su literatūros kritikais sprendžiu, kad esate ne iš tų, kurie lengvai pasiduoda. Ar, praėjus ilgesniam laiko tarpui, nesigailite dėl šito, o gal ir pripažįstate, jog pasikarščiaavote?

Susikertu ir polemizuoju su literatūros kritikais, literatūrologais ar pačiais rašytojais dažniausiai ne dėl savo kūrybos, o dėl principinių beletristikos kūrimo ir interpretavimo klausimų bei vertinimo kriterijų. Ar gailiuosi dėl šito? Tokie „susikirtimai“ paprastai būna rimtai apgalvoti, motyvuoti ir retai pavirsta atkirčiu į koki nors priešišką išpuolį, todėl gailėtis dėl jų beveik niekada netenka. O be to, stengiuosi polemizuoti tik tada, kai jau patys faktai verčia tai daryti arba kai įsitikinu, kad esu puolamas neteisingai.

Kas Jums rašymas, kūryba, galvėjimas su meniniu žodžiu? Ar jam atsirasti būtinas darbo stalas, darbo kambarys, tyla, tam tikra nuotaika ir panašiai?

Man rašymas pirmiausia yra akistata su pačiu savimi, kai būtina ką nors svarbaus išsiaiškinti. Nenoriu sakyti, kad rašymas man yra pašaukimas, nes dažnai geriau patinka nerašyti negu rašyti. Kita vertus, jis, rašymas, dažnai pasitarnauja ir kaip profilaktika kovoje su vidinio gyvenimo chimeroimis. Kai aš jas įvardiju, jos netenka galios bei sugebėjimo mane graužti ir kur kas lengviau pasiduoda prijaikinamos.

Nukelta į 8 psl.

J. Mikelinskas su Bernardu Brazdžioniu Žadeikiuose, Pasvalio rajonas, 1994 m.

Alla Cheres

Piknikautojai Bernardinų sode.

A. Petraitytės nuotraukos

Vasaros koncertų atvirose erdvėse žavesys

Astrida Petraitytė

Vasarą į koncertus įvairiose erdvėse pakviečia Kristupo festivalis. Paprastai pilna Šv. Kazimiero bažnyčia klausosi vargonų ir kitų instrumentų (šie koncertai – nemokami).

Romantiškiausia, žaviausia šio festivalio tradicija – „piknikai“ Bernardinų sode. Savaitę (07 07 – 07 11) trukusius vakarinius *piknikus* pradėjo pianistė iš Lenkijos Zuzanna Sejbuk su programa „Vien Chopinas“. Jaunoji atlikėja parėngė visos valandos programą, skambino įkvėptai, reprezentuodama Chopino tėvynę aukštu lygiu.

Jei viešnia iš Lenkijos atliko šopeniškąją programą be jokio pertrūkio, neįterpdama tarp kūriniių savo komentuojančio žodelio, tai „piknikaudami“ kitą vakarą koncerte „Tango N“ gavome ir šiek tiek žinių apie pristatomo žanro savitumą, tango radimosi Argentinoje istoriją ir pan.

Bernardinų sodo estradoje liepos 8-ą aistringai muzikavo Kauno fortepijoninis trio: Lina Krėpškaitė (fortepijonas), Indrė Andruškevičiūtė (smuikas) ir Asta Krištaponienė (violončelė). Pradėta Eduardo Balsio Habanera (Anatolijaus Šenderovo aranžuota) iš kino filmo „Adomas nori būti žmogumi“, užbaigta bent keliais argentiniečio Astor Piazzolla tango. Pianistė Krėpškaitė palaipsniui išskleidė „N“ reikšmę koncerto įvardijime. Pirmiausia – pats tango žanras turi daug nežinomųjų. Sakytą: šokėjų poroje vienas yra vedantysis, kitas (dažniau kita, bet, pasirodo, šokdavę ir vyrai su vyru) – sekėjas, ir šis net neturi žinoti šoksimo tango žingsnių, tiesiog sek-

ti... Galiausiai atskleista, kad koncertas pavadintas pagal puertorikiečio Emilio Colón kūrinį; gal prieš dešimtmetį jį išgirdusios kaunietės atlikėjos susižavėjo, parašė kompozitoriui, gavo gaidas ir, regis, vienintelės Lietuvoje atlieka šį „Tango N“, dabar jo premjera Vilniuje.

Sakytą: programoje dominuoja koncertiniai tango – tokie yra populiarojo Piazzolla kūriniai, kurių „Žiauriu tango“ paliudyta, kad šis šokis turi ir tamsių spalvų – tarkim, europiečių emigrantų nevilties...

Kaip šokamo tango klasika pristatytas Enrique Francini „Mačiau ją ateinant“, paliudijant, kad viltys, laukimas vis nugalį juodąsias nuotaikas.

Pianistė nusakė ir tango vakarėlių tradiciją daryti atokvėpio valandėles, ir kaip šio koncerto atokvėpį pristatė Sakartvelo kompozitoriaus Gijos Kančelio „Vietoj tango“ (Instead of tango). Patyrėme, kad tango vakarėliuose šokami ir valsai, išgirdome populiarių (dar tolimais sovietiniais laikais) moldavų kompozitoriaus Eugenijaus Dogos valsa iš filmo „Mano mielas ir švelnus žvėris“; o šį valsa, sakytą, įvertino ir UNESCO, įtraukdama į pasaulinės klasikos sąrašą (o kompozitorius, pasirodo, mirė Kišiniove visai neseniai – šį birželį, sulaukęs 88-erių).

Buvo žavus vakaras Bernardinų sode – ir saulėtas, ir tango žiežirbomis įelektrintas. Deja, organizatorių atstovė pasidalijo nelinksmomis prognozėmis – jau ryt žadamas lietus, tad ir „piknikai“ perkeliama į uždarus erdves.

Kitą, ištis lietingą vakarą Istorijų namuose įvyko ukrainietės Allos Cheres koncertas „Vakaras prie Dniepro“. Lietuvoje nuo karo prieglobstį radusi

Cheres atliko ukrainiečių liaudies bei kompozitorių autorines dainas, pritardama sau bandūra. Tai tarsi nacionalinis Ukrainos instrumentas. Prieš koncertą tarusi žodį festivalio atstovė pažymėjo, kad bandūrą-liutnos ir citros garsus jungiantį instrumentą – ypač išpopuliarino Ukrainos kazokai, instrumentas tapo tarsi laisvės siekio balsu. Netikėta buvo patirti dar ir šią sovietinio marazmo apraišką – instrumentą bandyta „išstumti“, bandūristams net grėsė įkalinimas...

Dainininkės švelnus balsas labiau tiko ne „kovingoms“, bet lyriškoms dainoms, jos ir atliktos. Pastaraisiais metais mūsų visų dėmesys Ukrainos kultūrai, tradicijoms, paveldui yra sustiprėjęs, ir aš retkarčiais *You Tube* paklausau ypatingo grožio ukrainietiško dainų, tad viena kita iš Cheres atliktųjų gaudino atpažįstamumu – štai „Nič jaka misiačna...“ (O, kokia mėnesiena). Bet daugelis atlikėjos repertuaro dainų išgirstos pirmąkart. Į vienį susiliejęs švelnus bandūros stygų ir dainininkės balso virpesys atskleidė ukrainietiškos sielos lyriškąją spalvą, ne mažiau svarbią už kovingąją.

Cheres dainų nepapildė jokiais komentarais – galbūt dėl kalbos barjero, tik po ištis ilgų širdingų aplodismentų ištare „Diakuju“.

Nors paskutinis „piknikas“ surengtas penktadienį (07 11), Kristupo festivalis tęsis iki rugsėjo – mokami ir nemokami koncertai vyks Šv. Kazimiero, Šv. Kotrynos bažnyčiose, Adomo Mickevičiaus bibliotekos kieme.

Nukelta į 8 psl.

Koncertas „Tango N“: Lina Krėpškaitė (fortepijonas), Indrė Andruškevičiūtė (smuikas), Asta Krištaponienė (violončelė)

Zuzanna Sejbuk: „Vien Chopinas“

GRAŽINA CIEŠKAITĖ EILĖRAŠČIAI

ATEINA VAKARAS

ateina vakaras o žvaigždėse pravirkęs
ugninis vakaro lietus tarytum gimsta
vienatvės valandą kai sielos atmintis
pranoksta daiktus tą smėlėtą vaisių
peizažo nuodą tik viena širdim
esi patyręs grožio kelyje

tai buvo žingsnis į gyvybės aušrą
ir meilė tavo kraujo geluonis
žadėjo mintį gaivią ir lemtingą
pradėtas būsi tobulas akmuo
pranoksta saulės abejonių maištą
akimirka ne veltui sukaupta

pradėtas būsi kūdikio paveiksle
vakarėj tolumoj kur dūžta gėlės
o purpurinis išminties medus
tarytum liejasi tamson kas rytą
paveikslo vingiais virpanti dvasia
tu peržengsi beveidę naktį

tai vakaro ateinanti spalva
nudegina skaudžiau nei kraujas grynas
pamilusio rankas į erdvę tiesiant
į saulę žvelgiant žodžio kelyje
sudie tari aklos esybės maistui
tu gyveni likimui o save

matai tenai kur vystosi tamsa
išardęs rožę tu sužeisi liepsną
ir žiedlapių harmonijos pilna
širdis tavoji švies tarytum sielon
pažvelgtų vakaras ir spindulio strėlė
skraidintų naktį tavo atgimimui

SĖKLA SMĖLIO LAIKRODYJE

Kiekvieną kartą, kai krentu į smėlį,
pavirsta laikas tuo, kas liko jums.
O amžinybe, kas tave – šešėlį –
jamžins ir apjuodins, ir sudrums?..

O aš krentu į dykumą, kas kartą
girdėdama, kaip daigas manyje
suskaldo laiką – gintarinį karstą,
kurį per audrą neša žmonija.

Aš sėkla smėlio laikrodyje. Stiklas –
jis neužstoja žemės, į kurią –
derlingą, juodą – buvo mano tikslas
nukristi auštant. O vilties giria!..

Ji paversta į pelenų kasyklą.
Šaukiuosi deimanto, kuris galės
raižyti begaliniai tvirtą stiklą.
Aš – sėkla, nepradėjusi gėlės.

Kiekvieną kartą, kai krentu į smėlį –
bevaisį smėlį, – daigas manyje
suvirpa lyg vaikystė karuselėj...
Gal šitaip prasidėjo žmonija?

Aš sėkla smėlio laikrodyje. Laikas
mane jamžino, sudvasinęs per tai,
kad aš krentu, matau pro stiklą vaisių –
ko kariais tu, žmogau, nebematai – – –

Mano ašaros akmenis graužė lėtai,
kad gėlynų šlamėjimo vėjai pilni
tavo sapną gražintų, kur tu gyveni,
kur klajojo ekstazėj regėti daiktai.

Tuo švelniuojų nakties laukimu nemarus
mano sielos regėjimus gimdė kažkas;
baltas kūnas pranoko žvaigždynų šakas,
ir, suvokęs lemtingus laukimo kerus,

skrido vienas tamsoj neregėtai tauriu
savo jausmo lanku, kol pradingo jisai,
kol švytėjo visatoj gėlynų gaisrai.

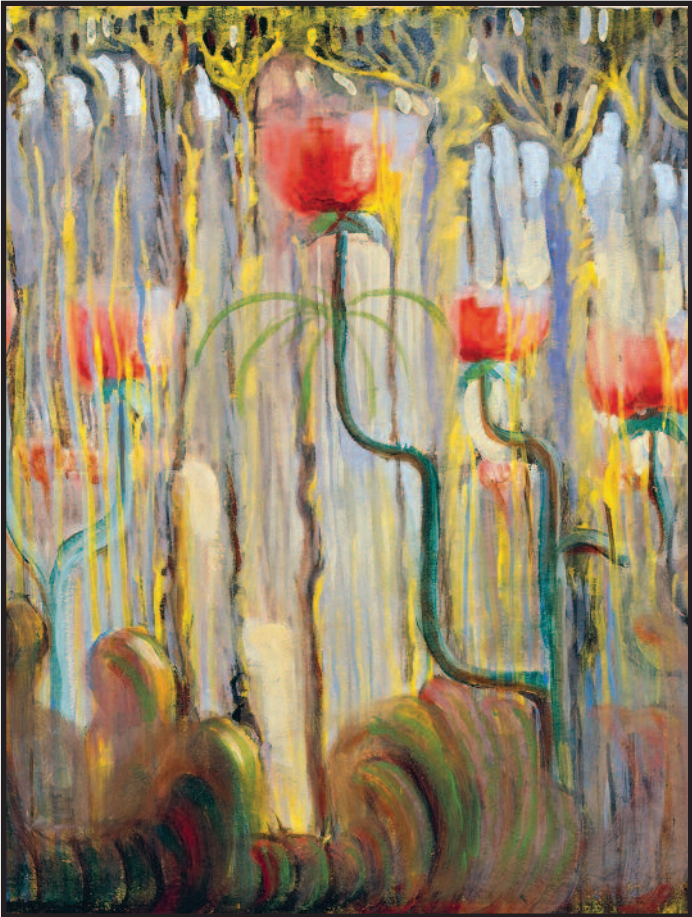
Mano angele, jeigu tavęs neturiu,
jeigu mano šešėlis tau juodas visai,
paklausyk – žemės kraują liepsnotą
geriu.

leisk į pavasario vandenį
liūdnas mylėjimo angele
niekas manęs nesužeistų
laikas judėjimo žaismui

leisk į pavasario vakarą
jūra kaip motinos ašara
laivas ant kranto sustingęs
sapnas išskirs abejingus

leisk į pavasario dykumą
žodi vienvėvę palikome
svetimą grožio paveikslą

bus amžinybėj atleista
leisk į pavasario vandenį
liūdnas mylėjimo angele

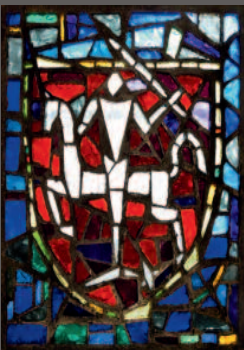

M. K. Čiurlionis. Iš ciklo „Pasaulio sutvėrimas“, IX

M. K. Čiurlionis. Iš ciklo „Pasaulio sutvėrimas“, VII

Join the Balzekas Museum of Lithuanian Culture in celebrating 150 years of the genius of Lithuanian composer, artist M.K. Čiurlionis!

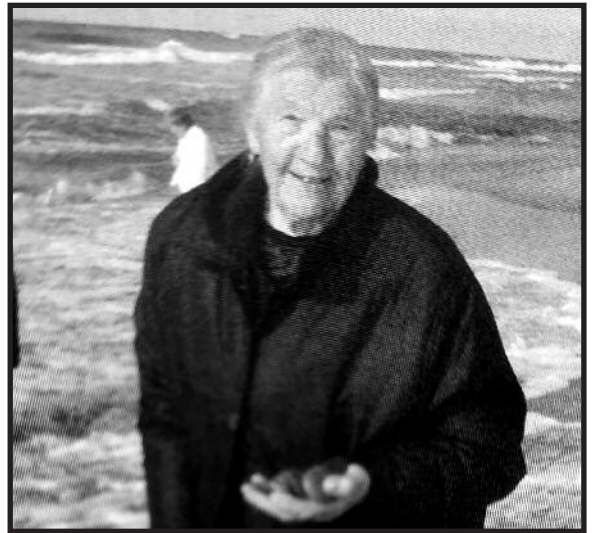
SAVE THE DATE!
Sunday, Oct. 26, 2025 at 2 PM for
VISIONARIES & TRAILBLAZERS
FROM ČIURLIONIS TO MESSIAEN

A concert by pianist **Gabrielius Alekna**
at historic **Ganz Hall, 430 S. Michigan Ave. Chicago IL 60605**
Event co-sponsor: the Lithuanian American Community Cultural Council

This program are made possible with partial support of the Illinois Arts Council, the City of Chicago Dept. of Culture and Special Events through CityArts, and the members and private donors of the Balzekas Museum

Kauno marios ties Šilėnais šiandien

Anastazija Kučinskienė prie Baltijos jūros, 2011 m.

Šilėnų kaimo istorija

Stanislovas Abromavičius

Pastačius Kauno hidroelektrinę buvo nukelta keturios dešimtys panemunės kaimų ir miestelių. Vienas iš jų – Šilėnai.

Šilėnų istorija

Prof. A. Vanagas kaimo vardą kildina iš žodžio *šilas* su priesagos -ėnai vediniu.

Įkurtas jis Rumšiškių girioje dar 1551 m. Šilėnų miškas dunksojo 939 ha plote, buvo Dubravos girios dalis. Vyravo spygliuočiai medžiai. Dar iki 1953 m. kaime rūko dūminė J. Šabaniauskui priklausiusi pirkia – tai buvo retas reiškinys, nes nuo XIX amžiaus pabaigos tokių pastatų nestatė. 1923 m. čia buvo 22 sodybos, kaimas sparčiai augo: 1956 metais jų buvo jau 67. Kaimą sudarė dvi dalys: pirmoji – gatvinė dalis prie pat Nemuno, iš abiejų pusių užstatyta namais. Kita dalis rikiavosi toliau, jau prie kalno. Žemė buvo suskirstyta rėžiais. Šilėnuose stovėjo ir prieš tris šimtus metų įrengti kariniai gynybos įtvirtinimai fortifikaciniai įrenginiai: 1 ha žemės laukas apjuostas 4 metrų aukščio pylimu, 10–15 metrų pločio ir 4 metrų gylio grioviu. Jo galai siekė Nemuną.

Apie Šilėnų *šančius* rašytojas ir archeologas Petras Tarasienka rašė: „Šančiais“ vadinami XVII–XVIII amžiuose fortifikaciniai įrengimai, kuriuos sudaro pylimu ir perkasu laužyta linija apsuptas prie kairiojo Nemuno kranto esantis 400 metrų ilgio, vietomis iki 230 metrų pločio, užimantis apie 8 ha žemės plotas. Šančius kerta Dvareliškių-Rumšiškių vieškelis (iki keldo per Nemuną – S. A.). Perkasas buvo 3–5 metrų gylio ir 10–30 metrų pločio, vietomis apsemtas vandens, bet didesnė jo dalis sausa. Tuoju už perkaso, vidaus pusėje, kyla 1,5–3 metrų aukščio, viršūnėje 1–2 metrų pločio pylimas. Pasiekęs Nemuną, perkasas ir pylimas baigiasi. Vietiniai gyventojai pasakoja, kad *šančiai* supilti prancūzų, o perkaso dugnas išklotas medžio grindiniu. Įrenginiai matuoti 1953 m. birželyje“.

Šilėnai – senas kaimas. Prūsijos karalystės žemėlapyje 1804 m. jis jau pažymėtas. Nuo XX a. pradžios iki jo vidurio veikė keltas per Nemuną. Nuo Šilėnų iki Kauno – 20 km.

Kaimas garsėjo gerais ūkininkais. Dar 1582 m. aprašyti trys kaimo žmonių gaminamos savitos taukų rūšys (taukinės), vėliau garsėjo plačiais ūkiniais pastatais jaučiams ir arkliams. Pagal mokslininkų duomenis, XVII a. arkliai sudarė 55 proc. visų darbinių gyvulių Lietuvoje (likę – jaučiai), kiekviena valstiečių ūkyje buvę vidutiniškai daugiau nei du. XX amžiuje kaimas garsėjo darbščiais žmonėmis, ypač audėjomis ir amatininkais. Šio krašto moterys sovietmečiu, kai pragyventi buvo sunku, audė skarutes, jas tarpininkai išveždavo parduoti į Rusiją.

Šilėnų kaimo žmonių traukos centrai – Rumšiškės ir Kampiškės. Žiemomius, užšalus Nemunui, iki Rumšiškių bažnyčios šilėniškiams buvo 1,5–2 kilometrai, kai tuo tarpu iki Kampiškių bažnyčios – 5-eri. Valtis turėjo beveik kiekviena sodyba, nuolat į kitą krantą žmonės, vežimus, o paskui ir mašinas perkeldavo ties Belazarų sodyba buvęs keltas, tad Rumšiškės buvo jiems patrauklesnės.

Už Šilėnų kaimo buvo garsiausia Nemuno rėva – Bičenėtai arba Velnio Tiltas. Svarbiausioji uola – Spirgus, kitos uolos: Matrošas, Dūdininkas, Sargybinis. Nemuno vandens ošimas ir užsesys nuo Velnio Tiltlo girdėjosi ir už 1,5 km, tarsi tolimą krioklį klausytum. Sielininkai dainavo: „Praplaukęs Bičius ir Bičenėtus mesk į vandenį monetas...“

Anastazija Belazaraitė-Kučinskienė: „Tai mano gimtinė“

Anastazija Belazaraitė-Kučinskienė (1921–2014) apie savo gyvenimą yra daug pasakojusi. „Perskaitęs laikraštį, kad Nemunas Lietuvoje pajudės aukštyn, mano tėvas Simonas Belazaras sakė: „Aš šito jau nesulauksiu“. Tąkart mums, jauniems, netgi įdomu atrodė – kaipgi tas Nemunas pasikels? O kai reikėjo išeiti iš savo namų, griuvom ant žemės, verkėm ir šaukėm. Numirti lengviau būtų buvę nei tai išgyventi“, – žvelgdama į Kauno marios moteris neslėpė jaudulio dėl marių dugne likusio Šilėnų kaimo.

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojoms ji pasakojo, kad išvydo pasaulį nedidukėje kaimo ūkininkų Belazarų trobelėje. Ją supo jauki aplinka ir keletas dar visai naujų, nematytų ir neįstatytų žmonių. Kasdien susipažindavo su pasauliu, atrodė vis kažką naujo, nepaprasto. Viskas tada ją žavėjo, traukė prie savęs, domino, todėl jaunystėje ji jau daug ko iš mamos išmoko, kai jai padėdavo. Paūgėjęs su visais eidavo dirbti į laukus. Dirbo prie Nemuno, kur iš Gardino būdavo plukdomi sieliai.

Čia Anastazija krovė kraitį gyvenimui. Būdama namuose iš mamos perėmė visą sukaupą patirtį: išmoko ruošti valgi, kasdieninės tvarkos, austi, verpti, – susipažino su viskuo, ko ateityje prireikė. Ir da-

Anastazija Kučinskienė su savo kaimo moterimis, 2011 m.

bar ji smulkiai prisiminė visus savo gyvenimo įvykius. Jos žodžiais tariant – tai neišdildomi prisiminimai. Ji man yra prasitariusi, jog visiškai nesigaili, kad vaikystė jai atvėrė duris įskart į suaugusiųjų pasaulį, suteikdama didžiulę naudą – gyvenimišką patirtį.

Dar būdama visai nedidukė, rudenį atėjus, linus išsibrukdavo, numindavo ir sėdavo verpti. Ir verpdavo per visą žiemą, iki pat Užgavėnių. Nuo Užgavėnių pradėdavo austi. Pirmiausia būdavo audžiama drobė, kurią reikėdavo balinti drobes – tai darydavo sodams žydinti. Dažniausiai drobes tiesdavo sodo vejoje arba prie Nemuno. Daug vėliau, kai drobės būdavo baltos, jos abi su mama iš jų siūdavo viską, kuo rengdavosi šeima.

Šeštadieninės jaunimo vakaronės, vestuvės, metų šventės džiugino visus. Tuomečiai suėjimai buvo gana įprastas reiškinys, turėjęs savitas tradicijas ir papročius. Anastazija gerai prisiminė, kad linksmindavosi tik šeštadienių vakarais. Pirmiausia – darbas, tik paskui – linksmybės, dainos, anekdotai, pasakojimai ir bendravimas būryje draugų – tokia tuometinių vakaronių dalis. Nebuvo jaunimo susibūrimų, kad laikas pralinktų be naudos. Jeigu jau išsiruosi pas ką nors vakaroti, tai turi kartu su savimi pasiimti ir ratelį, kad laikas perniek nenu-eitų. O jei jau ratelis šalia, tai jokių būdu nebuvo galima ilsėtis, nes, dar prieš išeinant, tėvų buvo prisaakyta, kad per vakarą turi būti priverpta *penkio-likinė tolka* (joje buvo 15 posmų, o tuose posmuose – 40 siūlų). Merginos stropiai verpdavo, o jei nepriverpdavo tiek, kiek būdavo prisakyta, tai kitą kartą jau tėvai niekur neišleisdavo, reikėdavo dirbti namie. O kuris jaunas žmogus nenorėtų išeiti? Be darbo nebūdavo ir vyrai. Jie dažniausiai pindavo vyžas, pintines, vydavo virves. Darbas nebūdavo pagrindinė vakaronių dalis, o tarsi įžanga į tai, kas vykdavo tarp keturių aprūkusių ir patamsėjusių sienų.

Vakaras be dainos atrodydavo nykus ir nejaukus. Kai jaunimėlis likdavo vienas, dainuodavo apie tai, kas arčiausiai širdies. Tai meilė. Meilės dainose jie išreikšdavo pačius nuoširdžiausius ir subtiliausius jausmus, todėl jų dainos yra labai jausmingos ir lyriškos.

Vestuvių laukimas

Anastazija Kučinskienė atsiminė, kad viskas vykdavo prieš jaunosios valią, ir ne ji vyrą, o vaikiną pasirinkdavo nuotaką. Būdavo taip, kad atvažiuoja jaunikis su piršliu iš kito kaimo (gerai, jei jaunuolis gyvendavo netoliese, dar geriau, jei jis patinka jaunajai), susėda su tėvais už stalo, pasiperša, suokia tėvams gražiausių dalykų, kračio didelio nereikalauja, jaunikio namai ir taip pinigais pertekę. Mergina turėdavo su visomis sąlygomis sutikti, neturėjo teisės prieštarauti, kartais jai net nebūdavo leista sėstis prie to stalo, kur vaišindavosi piršlys su jaunikiu ir tėvais. Paprastai jaunoji mergelė tuo metu dirbdavo visus įprastus darbus: šėrdavo gyvulius, virdavo vakarienę, verpdavo. Sutartuvės tuo ir baigdavosi, o mergelės gyvenimas po to vakaro iš esmės pasikeisdavo.

Nuo sutartuvių iki vestuvių turėdavo praeiti 3 savaitės. Pirmąjį šeštadienį jaunieji važiuoja į bažnyčią prašyti leidimo tuoktis. Kunigas savo ruožtu per šv. Mišias visa tai paskelbdavo ir, jeigu kas žinodavo kokių jaunųjų nusižengimų, turėdavo pranešti parapijos klebonui. Nuvažiuodavo užsakų į baž-

Atkelta iš 6 psl.

nyčią, vadinasi, jau būtinai turės susituokti. O ką per tris savaites galima paruošti? Gal pasisiūti ar nusi-pirkti suknelę, o gal galybę skanėstų? Nei suknelės, nei skanėstų nepirkdavo. Mergina rengdavosi tokią su-knelę, kokią turėdavo, ir visai nesvarbu, ar ji geltona, ar raudona, ar žalia...

Praėjus trims pasiruošiamosioms savaitėms po piršlybų, įvykdavo vestuvės, tai yra didžioji vestuvių dalis. Vestuvės prasidėdavo vakaronių vakaru pir-madienį. Į jį susirinkdavo visi svečiai, kurie tik galė-davo atvykti. Vakaronių vakarą visi linksmindavosi, šokdavo, dainuodavo dainas, kuriose paprastai nusa-kydavo jaunosios mergelės būsimus vargus, kai ji gy-vens anytos dvare. Pasibaigus vakaronių vakarui, visi svečiai išsiskirstydavo. Išaušus rytui, rengdavosi va-žiuoti į *šliūbą*. Viso kaimo jaunimas susirinkdavo jau-nuosius išlydėti. Niekas pirmiau jų neišvykdavo. Iš-eidami jaunieji viso kaimo jaunimą kviesdavo į ves-tuves. Į tokią šventę kviesti senų žmonių nereikėda-vo, nes pagal tradiciją jie turėdavo ateiti ir nekviesti. Prieš jaunimui išsiskirstant, jaunosios mama pa-skirdavo kaimo merginoms laiką, kada jos turėdavo ateiti išlydėti dukrele. Draugai išlydi jaunąją ir ne-skubėdami žingsniuoja pas bernelį, o iš čia – į *šliūbą*. Visą kelią jaunuosius lydėdavo pulkas svečių ir pa-mergių. Į vestuves būdavo sukviečiamos dvi, trys, ke-turios ar net penkios svočios (tai priklausė nuo gali-mbių).

Parvažiavus iš *šliūbo*, svočios padengdavo stalus, paskui dovanodavo dovanas, mesdavo pinigus, vėles-niais laikais daužydavo lėkštes su pinigais (pinigų tu-rėdavo būti tiek, kiek kainuoja lėkštė). Grįžusius iš baž-nyčios jaunuosius pasitikdavo tėvai ir nuo tos aki-mirkos prasidėdavo linksmoji vestuvių dalis – šokiai, linksmybės, dainos.

Šilėnai liko žmonių atmintyje

Šiandien tie, kurie kadaise gyveno Šilėnuose, pri-simena, jog per visą kaimą, o jis buvo 4 km ilgio, ėjo vieškelis, apsodintas šermukšniais, gluosniais, lie-pomis. Gyventojams reikėdavę jiems priklausancią at-karpą žvyruoti, tai žvyrą kasdavo iš Nemuno pa-krančių. Vienas kaimo galas rėmėsi į gilų Žiglos miš-ko upelį, kitas siekė Dvareliškes. Senųjų Dvareliškių ir Samylų dvarai buvę kaimo žmogui papildomo už-darbio šaltiniais. Kaime daug medžių nebuvo (tik kal-ne žaliavo Rimų ir Tūlų pušynėlis), bet apylinkes puo-šė gyventojų sodai. Jie turėjo 13 ha, tai jų žemė tęsė-si nuo Nemuno iki pat šlaito. Pieva buvo vadinama Lankele, netoliese plytėjo raistas. Augino lubinus, se-redėles, miežius, avižas, linus, rugius, bulves. Ta-čiau labiau džiaugėsi poilsiautojais, kai jie vasaromis apsigyvendavo. Vasarotojai pirkdavo pieną, sviestą, kiaušinius, jiems rinkdavo uogas. Panemunės Šilėnai turėjo Pirmojo vardą, Antrieji Šilėnai – jau prie kal-no. Pas ūkininką J. Tūlą veikė mokykla. Priklausė kai-mas Kampiškių parapijai. Reikėtų atskirai paminėti Žiglos mišką, kurios didžioji dalis yra išlikusi. Miškas dviejų-trijų kilometro pločio, augo šimtametės eglės ir pušys.

Legendos bylojo, kad pirmasis upelį, sruvenanti per mišką, atrado piemuo Žigla, kurio vardu vėliau jis buvo vadintas. Upelis tekėjo nuo skardžio, tai garsiai gurėjo, ypač pavasariais. Jo balsą galėdava i girdėti už kelių šimtų metrų. Nedidelis jis – išibėgėjęs ir peršokti galėdava i... Miške augo avietynai, žemuogynai, buvo daug grybų. Piemuo perėjo tą upelį, ištyrinėjo, o jo bū-ta 10 km ilgio, ir nustatė, kad upelis teka gražioje, šim-tamečiame miške esančioje rėvoje, yra stebuklingas, nes žaizdas gydė. Čia atgindavo gyvulius skaidriame upelyje pagirdyti. Žmogus nuo Žiglos atsitraukti ne-galėjo, apsigyveno čia ir visiems Dievo stebuklą gyrė. Miškas buvo gražiai tvarkomas, retinamas, valomas, žmonių lankoma vieta. Jonas Aistis, matęs jį, kai kė-lėsi per Nemuną į Kampiškes, irgi prisiminė Žiglą net tolimoje Amerikoje, vadino ją mėlynuoju Žiglos šilu.

Šalia Žiglos rėvos, prie upelio, stovėjo Kazio ir Onos Petrauskų sodyba. Jis stalius, o ji gera siuvėja. Gyveno netoli vietos, kuri dabar vadinasi Bebrų įlanka. Onu-tė kilusi iš Valiūnų, o Ona – iš garsios Rugienių gi-minės. Kažkada jie gyveno Kaune, bet Rokuose turė-jo žemės. Dėl tos nuosavybės vėliau ištremė sūnų Jur-gį į Sibirą... Buvo pasiturinintys žmonės, padėjo pinigais ir iš Amerikos grįžę giminačiai. Taupė nusipirkti dau-giau žemės, tačiau nesuspėjo. Sako, kai tą sodybą grio-vė, tai rado name paslėptus ar ne 1 500 litų.

1961 m. gegužės 16 d. sovietinė valdžia ištuštėjusio kaimo vardą panaikino. Ant kalno liko tik Šilėnų var-du pavadintas miškas...

Malkų gatvės vaikai

Julius Keleras

Šiais skaitmeninės eros, socialinių tinklų, debesijos bei dirbtinio intelekto laikais sulaukti antro knygos leidimo yra prabangus ir retas reiškinys. Ačiū Die-vui, tokia yra Romualdo Bėkštos (1927–2005), in-žinieriaus, lėktuvų konstruktoriaus, atsiminimų knyga **Gyvenimas Malkų gatvėje – nepaprastai mielas ir tuo pat metu vertingas liudijimas apie tarpukario Klaipėdą, regėtą vaiko akimis. Pasakojimas apima 1932–1939 metus – laikotarpį, kai autorius augo Malkų gatvėje, jam tapusioje ne tik fizine, bet ir simboline erdve: pasaulio, miesto ir vaikystės kry-kele.**

Knygoje gyvai ir detalai atskleidžiama to meto Klaipėda: uostas, laivai, turgus, tramvajus, tiltai, gatvės, skersgatviai ir jų žmonės. Aprašoma šeimos kasdienybė, tėvų darbas, vaikų pareigos, skautų veikla, šventės, pirmosios mokyklinės patirtys Donelaičio pradžios mokykloje ir Vytauto Di-džiojo realinėje gimnazijoje. Visa tai pateikiama su išskirtiniu topografiniu tikslumu – skaičiuo-jami žingsniai nuo namų iki kelto, turgaus ar mo-kyklos. Tikslumas ir konkretybė leidžia tekstui įgy-ti ne tik istorinę, bet ir literatūrinę vertę.

Romualdo Bėkštos atsiminimai kuria savitą, veik architektūrinę miesto atmintį. Neatsitikti-nai Malkų gatvė – vos ke-lios dešimtys žingsnių nuo kelto, turgaus, baž-nyčios, kalėjimo – tampa esminiu visa ko centru, mikrokosmu. Autoriaus atmintis fiksuoja ne tik vietas, bet ir jų tarpusavio ryšius: vieną erdvę, orga-niškai vedančią į kitą, vai-kystės maršrutus, tam-pančius ne tik geografinę, bet ir dvasinę žmogaus tapatybę esinią.

Pasakotojas pasižymi retu gebėjimu matyti tai, ką suaugėliai dažnai pra-leidžia pro akis. Vaiko žvilgsnis veikia kaip ka-mera: fiksuoja net tuos da-lykus, kurie vėliau ne-grįžtamai išnyksta ar tam-pa nematomi – senus mū-rus, kepurėtus policinin-kus, kepyklos kvapą, ledų vežimėlį.

Autorius subtiliai fik-suoja senosios Klaipėdos garsus: tiltų girgždesius, laivų ūžesį, švilpukus, tramvajaus skambesius, turgavietės šurmulį. Ta-čiau šiame šurmulyje esama ir tylos – tai ne bejėgis erdvės begarsiškumas, bet vidinė, šeimos, buities, švenčių tyla – organiška dvasinė struktūra, kurią vaikas intuityviai jaučia. kai tėvas grįžta iš dar-bo, kai vakare skaitoma, kai žiūrima per langą į Malkų gatvę. Ši tyla – prisiminimų autoriui iš-skirtinė vertybė, kurios dažnai pasigendame šiuo-laikinėje literatūroje.

Viena svarbiųjų knygos potemių – skautų veikla. Nors ji nėra centrinis atsiminimų motyvas, tačiau per ją išvystame dvasinę vaiko brandą: ką reiškia jam atsakomybės jausmas, gebėjimas veik-ti komandoje, kaip jis ugdomi pagarbą gamtai ir draugystei. Skautų stovyklos, žygiai, susirinkimai, žaidimai – ne tiek romantiškai aprašomi, kiek jau-džiami į bendrą pasaulio audinį – kaip viena iš for-mų, padedančių vaikui išmokyti klausytis, veikti, tylėti, būti. Skautybė čia – ne žongliuojantis išo-rybėje paradas, o tylus būdas vaikui augti. Tai ne-demonstruojama, bet liudijama, kas suteikia kny-gai dar vieną orumo dimensiją – ugdymo, vyks-tančio ne dėl primestinės pareigos, bet tiesiog bū-nant mikrobendruomenės dalimi.

Šeimos paveikslas Bėkštos knygoje – santūrus, nedeklaratyvus, įtaigus. Tėvai aprašomi be pato-so, tačiau aiškiai matome jų atsakomybę, darbš-tumą, pagarbą išsilavinimui ir dorai. Tai šeima,

kurioje niekas nėrašė manifestų, tačiau žinojo, kaip reikia gyventi.

Donelaičio pradžios mokykla ir Vytauto Di-džiojo gimnazija vaizduojamos ne kaip formalios vietos, bet kaip savarankiški pasauliai. Mokytojai tampa herojais, o mokykla – vieta, kur vaikas su-vokia save platesniame pasaulio kontekste.

Bėkštos Klaipėda – tai miestas, kuriame girdisi ne viena kalba: lietuvių, vokiečių, kartais rusų ar lenkų žodžiai. Ir nors autorius tiesiogiai nesiima kalbinės analizės, šios kalbos girdimos tarp eilu-čių: per mokytojų pavardes, per gatvių pavadini-mus, per tramvajaus stotelių švieslentes.

Ši daugiakalbystė netampa įtampa – tai veikiau natūralus miesto kvėpavimas, būdas būti pasau-liui atviram. Vaiko akimis tai atrodo įprasta, sa-vaimė suprantama. Šis požiūris itin aktualus šiandien – kai kultūrinė įvairovė dažnai tampa konfliktų šaltiniu, o ne galinga kūrybine galimybe.

Jūra pasakojime veikia kaip visur esanti, bet niekada neįvardijama jėga. Ji – neišvengiamas fo-nas, horizontas, garsuose ir atmosferą keičiančioje šviesoje. Tai metafizinis miesto elementas, for-muojantis ne tik geografiją, bet ir vidinį vaiko pei-zažą.

Vienas iš stipriausių, nors ir prabėgomis pa-minėtų vaizdinių – tai raudonų plytų kalėjimas Malkų gatvėje. Jis ne tiek aprašomas, kiek junta-mas kaip nuolat esantis greta. Bėkštos tekstuose jis nėra nei grėsmės, nei istorijos metafora – vei-

kiau kaip nuolatinė pri-minimo forma: kad net vaikystės mieste buvo sienų, kurios skyrė laisvę nuo jos apribojimo, gyve-nimą nuo negatyvios jo alternatyvos.

Knygą papildoma Mažo-sios Lietuvos istorijos mu-ziejaus nuotraukos – jos ne tik iliustratyvios, bet ir sudaro antrinį pasakoji-mo sluoksnį. Veidai, gat-vės, pastatai, daiktai tam-pa ne vien dokumentais, bet ir paveikliais emocijos nešėjais – suteikiančiais kūnui formą, o prisimini-mui – realumą.

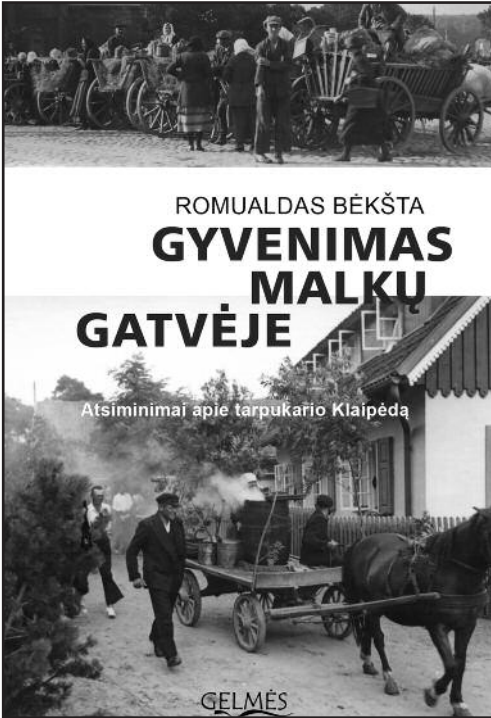
Vienas ryškiausių knygos bruožų – pasako-tojo santykis su laiku. Vai-kystė čia vaizduojama be perdėto nostalgijos ar idealizuotos praeities, bet pagarbiai koreliuojant su vienu svarbiausiu perso-nažų – laiku. Jis čia – ne

foninis, bet esminis veikėjas, o vaikystė nesentimentalizuojama, bet priimama kaip pasaulio pa-žinimo būdas: atidžiai, rūpestingai, net su nuo-lankumu.

Šitoks laiko jutimas leidžia *Gyvenimą Malkų gatvėje* skaityti kaip aukščiausio lygio šio žanro literatūrą – be savigailos ar tuščios retorikos. Kiekvienas fragmentas čia turi prasmę, yra iš-mastytas, išjaustas ir kruopščiai papasakotas.

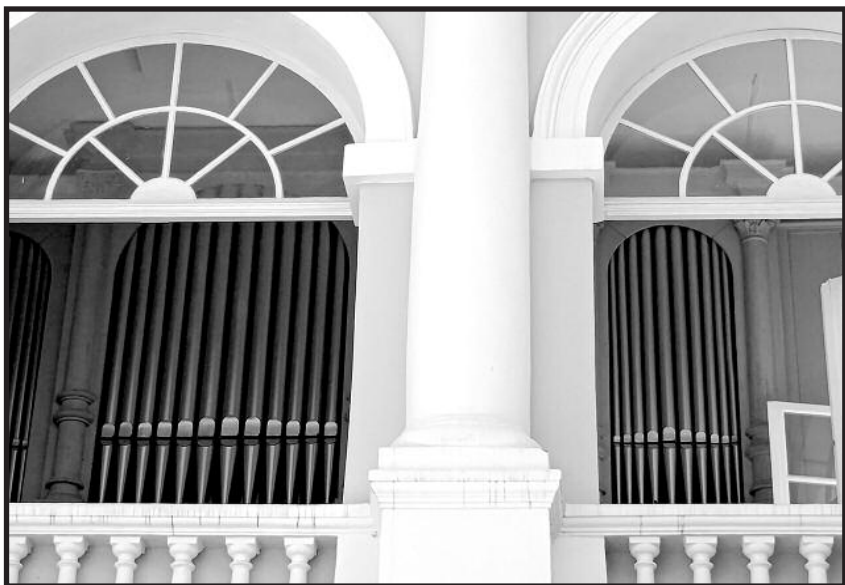
Gyvenimas Malkų gatvėje – tai ne tik asme-ninis pasakojimas. Tai liudijimas apie epochą, miestą, vertybes. Knyga jungia kartas, kalba apie tai, kas itin brangu, bet nelengva ištarti, kas neretai, kaip geroje meninėje kūryboje, lieka tarp eilučių. Tai istoriškai vertingas Klaipėdos mies-to ir tarpukario gyvenimo liudijimas, pateiktas vaizdinga, detalėmis prisodrinta kalba. Knygoje kristalizuojama autentiška, be ideologinio šleifo perteikta vaikystės patirtis, nors, galimas daiktas, dalis detalių gali būti sunkiau suvokiamos nesusipažinusiems su Klaipėdos kontekstu.

Romualdui Bėkštai Malkų gatvė tampa sim-boliu. Ji – pasaulio miniatiūra, su pakeliamu til-tu, uosto garais, restoranu, kalėjimo siena ir ber-niuko žingsniais į mokyklą. O toliau – Mažosios Lietuvos istorija, daugiakalbė miesto struktūra, lie-tuvybės ir vokiškumo įtampas – visa anoji tikro-vė – nelyg vabzdys gintare – išliekanti kolektyvi-nėje atmintyje.

Romualdas Bėkšta. *Gyvenimas Malkų gatvėje*. – Klaipėda, Gelmės, 2015

Vasaros koncertų atvirose erdvėse žavesys

Aušros vartų vargonai

Atkelta iš 4 psl.

Vilniuje įsitvirtino dar viena muzikinė vasaros tradicija – ciklas „Skamba Aušros vartų vargonai“. Šie vargonai unikalūs savo lokacija – jie įrengti (1932 m.) Aušros vartų galerijoje, tad skamba „į gatvę“. Sovietmečiu suniokotus vargonus 2019–2021 m. restauravo „Vargonų paveldo centro meistrai“, vadovaujami dr. Girėno Povilionio. Tad teliko vargonus „įveiklinti“. Nacionalinė vargonininkų asociacija drauge su Šv. Teresės parapija ir sumanė šiuos pusvalandžio koncertus, kurių klausytis vilniečiai kviečiami gatvėje – penktadienio vidudienį čia, prie Šv. Teresės bažnyčios sustatomos kėdės, ir muzika liejasi pro atvirus galerijos langus.

Ir šis festivalis, prasidėjęs birželį, tęsis visą vasarą. Kol kas „iškau“ į pirmuosius liepos koncertus. Jie pradėti kunigo iš Aušros vartų koplyčios taip pat pro atvirą langą skaitoma ištrauka iš Švento Rašto

bei malda, po kurios nuskambėdavo bažnyčios varpai. Prieš antrą (mano lankyta) koncertą laukė naujiena – uždengtas išymusis Švč. Mergelės Marijos paveikslas (po koncerto jis vėl atidengtas).

Liepos 4 d. buvo proga paklausyti šeimyninio dueto – Indrės Gerikaitės vargonų ir jiems pritariančios Pauliaus Lukausko valtornos. Skambėjo ir klasikai – J. S. Bachas, M. K. Čiurlionis, ir

mažiau girdėti kompozitoriai, štai Luk Callens (g. 1965) pakilus „Adagio Maestoso“. Pro atvirus galerijos langus galėjome ne tik girdėti, bet ir regėti valtornistą; vargonininkė liko nematoma, bet instrumentas savo vamzdžių eile mums „šypsojosi“.

Kitą penktadienį (07 11) su vargonininke Dovile Savickaite koncertavo trimitininkas Dominykas Vyšniauskas. Deja, jis nepalaikė „pritariančiųjų pūtikų“ tradicijos groti prie atviro lango, liko nematomas. Bet pro langus besiliejęti muzika klausytojus įtraukė ir pakylėjo – net dulkės neišbaidė. O programoje derinti sakraliniai ir pasaulietiniai, praėjusius amžius liudijantys ir mūsų dienų kūriniai. Štai skambėjo

XVII a. anonimo „Daphne“, improvizacijos Šv. Hildegardos giesmių temomis, Z. Gardonyi (g. 1946) „Mozart Changes“ ir kt.

Ir rugpjūtį turistausiantys Vilniuje turės galimybę penktadienio vidudienį paklausyti Aušros vartų vargonų, kuriems nekart pritars ne tik pučiamieji, bet ir žmogaus balsas.

Klausytojai prie Aušros vartų

Rašydamas Jonas Mikelinskas pagalvodavo ir apie Nobelio premiją

Atkelta iš 3 psl.

Ar didelė Jūsų šeima? Ko daugiau ji Jūsų gyvenime suteikė – džiaugsmo ar skausmo? O Jūs pats save ar galite vadinti šeimos žmogumi?

Mano šeima nedidelė: aš, žmona ir sūnus. Bet ji, kaip dabar įprasta sakyti, pakankamai sudėtinga. Mat kiekvienas nešame ne tik savo įsisenėjusių įpročių bei prietarų kryžių, bet ir aikštingą likimą: aš rašau, maištauju ir ieškau Teisybės; žmona vertėjauja, kovoja su nuolatinėmis ligomis ir šeiminingauja; sūnus bedarbiauja, graužiasi dėl išlaikytinio statuso ir kankinasi tramdydamas likimą.

Manau, kad tikro džiaugsmo teikia tik gausios šeimos. Deja, šiuo metu Lietuvoje tokia laimė retą aplanko. Jeigu daugelis žino, kad auginti šeimoje vieną vaiką yra nusikaltimas, tai retas kuris supranta, kad dažniausiai vaikus šeimoje planuoja ne tėvai, bet atsitiktinumai, o auklėja televizija ir gatvė, ir... lėm-tis.

Šeimos žmogumi vargu ar galiu save laikyti. Esu pernelyg didelis individualistas ir... donkichotas. Kadangi iš prigimties esu ir pareigos vergas, tai toks klausimas praktiškai nekyla.

Na, o kur Jūsų pradžių pradžia? Ar anksti į Jūsų kasdienybę atėjo knyga? Kokios iš jų padarė didžiausią įspūdį, gal net turėjo įtakos kaip būsimam rašytojui?

Mano pradžių pradžia – vaikystės vakariniai knygų skaitymai. Ilgais rudens ir žiemos vakarais, kai visa mūsų šeima susirinkdavo po dienos darbų kaimė, lauke, miške, „lazaunėje“, tvarte ar jaujoje, gryčioje, visų akys nukrypavo į krikštasuolę arba užustalę, kur atsisesdavo, pakėlęs knygą arčiau lempos, skaitovas. Iš pradžių šitą vaidmenį atlikdavo tėvas, o vėliau kuris labiau prakutęs moksluose vaikas. Didžiausią įspūdį tokių skaitymų metu man padarė iš tėvo lūpų išgirsta istorija apie Robinzoną Kruzą. Bene tai ir buvo pirmas literatūrinis krikštas, supažindinęs su meninio žodžio įtaigumu, pažadinęs

Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ konferencija Vilniaus sporto rūmuose. Centre – Eugenijus Ignatavičius, dešinėje – Jonas Mikelinskas

norą kažką panašaus pabandyti ir pačiam. Paskui tų vakarinių skaitymų metu buvo perskaityta daug įvairių knygų – ir „Islandijos žvejys“, ir „Nonio nuotyčiai“, ir „Daktaras Dolitlis“, ir Žemaitės apsakymai, ir Vinco Krėvės „Senų žmonių padavimai“, ir drama „Šarūnas“, ir... Tačiau ilgą laiką Robinzono Kruzo niekas nepajėgė iš galvos išstumti. Tik vėliau į jo vietą įsiveržė Vinetū ar „Durys su septyniais užraktais“.

O konkrečios įtakos man kaip būsimam rašytojui bene daugiausia turėjo Dostojevskio „Nusikaltimas ir bausmė“, Turgenevo „Bajorų gūžta“ ir Hamsono „Badas“. Na, ir mamos bei tetos, kurios mintinai mokėjo šimtus giesmių, giedojimas, pasidėjus ant sta-

lo storą kaip lašinių paltis „kantičką“.

Kokią savo knygą labiausiai vertinate Jūs pats? Kokią dar būtinai norėtumėte išleisti? Ar ji jau parašyta?

Labiausiai vertinu romanus „Juoduųjų Eglių šalis“, „Kur lygūs laukai“, „Už horizonto – laisvė“ ir „Nors nešvietė laimėjimo viltis“, apysakas „Laukinė obelis“, „Trys dienos ir trys naktys“ bei „Anonimas“ ir apsakymų rinkinį „Žmogaus esmė“.

Būtinai norėčiau dar išleisti trečiąją trilogijos „Kur lygūs laukai“ dalį. Žinoma, – ir tas septynis įvairių žanrų knygas, kurios šiuo metu yra ne tik parašytos, bet ir parengtos. Tik vis bėda, kad knygų daug, o pinigai nesimėto.